

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تطهير خيال

نویسنده: سید بهروز طیبان

فهرنگ هنر و ادبیات
موسسه
طهری

سرشناسه	:	طیبیان، سید بهروز - ۱۳۵۲
عنوان و نام پدیدآور	:	تطهیر خیال / نویسنده: سید بهروز طیبیان
مشخصات نشر	:	مشهد: مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب
مشخصات ظاهری	:	۲۰۴ ص
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۶-۱۴۰-۶
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	تخیل (فلسفه)
یادداشت	:	اُکتابنامه: ص. ۱۹۴-۴۰۲
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۹۷ ط ۹ ت/۳ BH۳۰۱
رده‌بندی دیویی	:	۱۲۸/۳
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۱۸۲۸۲۲

نام کتاب.....	تطهیر خیال
نویسنده.....	سید بهروز طیبیان
ناشر.....	مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب
صفحه‌آرا.....	شیما طاهریون
طرح جلد.....	رضا مروج
نوبت چاپ.....	اول ۱۳۹۷
قطع.....	رقعی
شمارگان.....	۱۰۰۰ جلد
قیمت.....	۱۲۰۰۰ تومان
چاپ.....	دقت
شابک.....	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۶-۱۴۰-۶

مرکز بخش: مشهد، خیابان امام خمینی، جنب اداره کل آموزش و پرورش خراسان رضوی

بازرگانی: (۰۵۱)۳۲۲۸۱۴۱۰ سفارشات: (۰۵۱)۳۲۲۸۳۴۲۲ دفتر نشر: (۰۵۱)۳۲۲۸۰۱۶۷

آدرس سایت: <http://www.hayate-ensani.com> - <http://www.hayate-ensani.ir>

پست های الکترونیکی پشتیبانی سایت admin@hayate-ensani.com - info@hayate-ensani.com

آدرس کانال: https://eitaa.com/hayate_ensani

«حق چاپ محفوظ است»

ای تمام مظاهر جمالی و جلالی حقیقت نظام عالم، ای جنود عظیم الشان
حق متعال، خصوصا مقام عظامی ولایت، پدر، مادر، همسر و فرزندان عزیزم،
با تمام وجود به شما عشق می ورزم و ممنوتان هستم، همه حق عظیم بر
این حقیر ناچیزدارید.

سپاس

فکر و اندیشه
موسسه
فکر و اندیشه
فکر و اندیشه

فهرست

دردنامه مؤلف	۱۱
مقدمه	۱۳
بخش اول: کلیات وجودشناسی و معرفت‌شناسی قوه خیال	۱۷
فصل اول: وجودشناسی و معرفت‌شناسی قوه خیال	۱۹
فصل دوم: تجرد خیال، دلائل آن و نتایج مترتب بر آن	۳۵
فصل سوم: خیال متصل و خیال منفصل	۴۴
فصل چهارم: خیال در عرفان	۴۹
بخش دوم: تطهیر خیال	۵۷
فصل اول: معانی لغوی و اصطلاحی تطهیر خیال	۶۰
فصل دوم: ضرورت تطهیر خیال	۷۲
فصل سوم: عوامل مؤثر در تطهیر خیال	۸۰
فصل چهارم: موانع تطهیر خیال	۱۲۰
فصل پنجم: آثار و نتایج تطهیر خیال	۱۴۸
سخن پایانی	۱۷۷
منابع	۱۹۳

پدر حقیقی ام علامه ذوالفنون حضرت ابوالفضائل حسن حسن زاده آملی،
خوب می دانم برای ارائه و تقدیم به محضر عرشی شما، جز شرمساری ندارم.

یا مصوّر

خیال، قوه صورتگر و نقاش نفس انسان است، و چه نقاش غریبی! اگر این شأن حقیقت انسان، درست تصفیه و تزکیه شود، ملک و ملکوت را در برابر دیدگان انسان حاضر می‌کند. تطهیر خیال خصوصاً در این عصر، مردان و زنان بلند همت می‌طلبند که در سیر مستقیم ولایت، جان به لب آورند و بهشت اندر بهشت گردند. سعادت انسان در گرو عقلانیت اوست و ظهور عقل ناصع و خالص مترتب بر پاکی خیال است، چه این که خیال واسطه و برزخ بین عقل و حس است.

خیال تطهیر شده محسوسات را معقول، و معقولات را محسوس جلوه داده و ضامن خوشبختی انسان در تمام ابعاد زندگی خواهد بود. تطهیر خیال، رهایی قوه خیال از آشفته‌گی‌ها و تشویش‌های حاصل از اشتغالات حسی خارج از حد اعتدال است و بدیهی است که این تطهیر، مستلزم شناخت دقیق و عمیق این قوه و عوامل و موانع تطهیرش بوده و جهل به این امور سبب خسران عظیمی در وصول انسان به مقامات لایقش می‌شود. آری

هر چه این قوه پراکنده تر باشد انسان از موفقیت و پیروزی دورتر می شود، لذا برانسان که طلب کمال و دارایی، فطری اوست، تلاش جهت طهارت خیال، ضرورت یافته و غفلت از این مهم او را از سلک انسانیت خارج خواهد نمود. تمثلات مطابق با واقع خیال مستقیم، انسان را با عالم محرم می نماید و او را از سردرگمی و دودلی هارها می کند. خیال معتدل تجلی گاه قوه عاقله در متن جان انسان است که سبب اشراف و احاطه او به حقایق عالم و تقرب و تشبه به انسان کامل می شود. امید است که نفوس شیّق به کمال در این سیاحت و سباحت در بحر بی کران خیال، درّ و گوهرهای ناب و یکدانه وجودی شان را کشف نمایند.

انشا...

درد دلنامه مولف

سالیانی است با تمام توفیقاتی که در مسیر ولایت و از ناحیه استاد الهی نصیب این بیچاره شده، متاسفانه کاری نکرده و طرفی نبسته ام و بیشتر به بازی با الفاظ مشغول بوده ام، البته بی تفاوت هم نبوده ام و مدام دغدغه درونی خودشناسی و خودسازی، به لطف توجه استاد الهی با من بوده و هست، اما صد حیف و هزاران افسوس که قدر ندانسته و معارف را ضایع نموده ام. اکنون هم اگر دستی قلمی را عاشقانه می فشرد و انگشتانی اسفندوار بر صفحه کلید طاقت از کف داده اند، به عشق این است که انسانهایی تشنه معرفت همچون شما خواننده گرانقدر، پر پرواز بگیرند و در ملکوت عالم عشق بازیها کنند.

عزیزان این مطالب را سرسری نگیرید، که آه و افسوس بسیار در پی خواهد داشت. آری برآستی که انسان کاری مهمتر از خودسازی در متن جامعه ندارد و آن هم مبتنی بر خودشناسی است، و شناخت و ساختن خیال هم جدای از این مهم نیست. امید است همگان با تطهیر خیال زمینه ساز تحقق مدینه فاضله انسانی و ظهور حضرتش شوند.

الهی آمین

مقدمه

هر انسانی در خود نیرویی را می‌یابد که می‌تواند محسوسات را در زمان غیبت آنها، در درون حاضر کند، مثل تصویر پدری که سالهاست وفات کرده، یا تصور مزه غذایی خوشمزه که هفته گذشته میل نموده و یا آواز زیبای پرنده‌ای که چند روز پیش شنیده است، این نیرو را قوه خیال می‌نامند.

این قوه، به تعبیری نمایشگر نفس ناطقه انسان است که اگر سالم باشد توانایی‌های شگرفی دارد که البته اکثر انسانها از آنها غافلند. این نمایشگر هیچ محدودیت زمانی و مکانی در پخش تصاویر خود ندارد، گیرنده‌ای است که تمام عالم از ازل تا ابد فرستنده‌های او محسوب می‌شوند.

این قوه به مثال خالقش، خالق چیره دست است و هر چه بخواهد خلق می‌کند، چه اینکه هم اکنون می‌توانید خود را در حال پرواز بر فراز دریایی از عسل با شش بال تصور کنید. با این توضیح مختصر، حتما سوالاتی پیش می‌آید، مثلاً آیا می‌توان به تمام تصاویر آن اعتماد کرد؟ آیا تمام تصاویر ساخته و پرداخته خود اوست؟ ممکن است تصاویری از منبع دیگری برای او ارسال گردد؟ تصورات حاصل از فعالیت خیال چه نقشی در عالم واقعی خارجی دارند؟ مثلاً می‌شود با خیال پردازی آب، رفع تشنگی کرد؟ آیا انسان قادر است که این تصاویر را در خیال دیگران یا حتی در خارج

حاضر کند؟ چگونه می توان آن را بیشتر شناخت؟ تقویت و ضعف این قوه یعنی چه؟ چه عواملی این قوه را تقویت می کنند؟ چه مواعنی سبب تشویش آن می شوند؟ آیا می شود تصاویر هزاران سال پیش را در خیال دید؟ آیا آن تصاویر از بین رفته اند؟ چگونه بعضی از انسانها وقایع آینده را در خواب می بینند؟ قوه خیال چگونه از اشیائی که هنوز محقق نشده اند، تصویر برداری می کند؟ چرا اکثر انسانها از این قوه بی خبرند؟ چرا برای شناخت و تقویت آن کاری نمی کنند؟ برآستی اگر این قوه تقویت (تطهیر) شود چه برکات و کمالاتی برای انسان به ارمغان می آورد؟... و چه عالی است اگر همه انسانها با چنین سوالاتی مشغول باشند.

مطالبی که خدمت شما بهترین مخلوقات الهی تقدیم می شود و امید است که در رسیدن به جواب سوالات شما عزیزان راهگشا گردد، در دو بخش کلی البته در یک سیر واحد تنظیم شده است. بخش اول تخصصی و برای محققین، اساتید و دانشجویان محترم، و بخش دوم برای عموم انسانهای گرامی. خواهش این کمترین این است، عزیزانی که با اصطلاحات فلسفی آشنایی ندارند بخش اول (بعد از آموزش این اصطلاحات مطالعه فرمایند و فعلا مطالعه بخش دوم کفایت می کند. در بخش اول، مباحث وجود شناسی و معرفت شناسی قوه خیال، پرداخته ایم و بخش دوم به عوامل، موانع و آثار تطهیر خیال و مباحث مربوط به سعادت انسانی، اختصاص یافته است.

لازم به ذکر است پیشینه این بحث بیشتر به صورت وعظ و خطابه در قالب دستورالعمل های اخلاقی مطرح شده و شاید بتوان گفت هیچ گونه پیشینه پژوهشی درباره تطهیر خیال انجام نشده است. در حالی که شیخ الرئیس درنمط دهم اشارات^۱ محیی الدین ابن عربی در فتوحات مکیه^۲ و

۱. شیخ الرئیس، ابن سینا، الاشارات و التنبیها، صفحه ۴۵۱

۲. محیی الدین بن عربی، الفتوحات المکیه، جلد ۲، ص ۳۱۳

ملاصدرا در اسفار^۱ اهمیت بسیار ویژه ای برای این بحث قائل شده اند. و اما برخی از پرسش های اساسی که در این کتاب در پی پاسخ آنیم. قوه خیال چیست؟

منظور از تطهیر خیال چیست؟

عوامل، موانع و آثار تطهیر خیال چیستند؟

سعادت چیست؟ خوشبخت چیست؟

میان عقل و سعادت چگونه ارتباطی است؟

چگونه تطهیر خیال سبب تجلی عقل می شود؟

تأثیر تطهیر خیال بر سعادت حقیقی انسان چیست؟

در عصر حاضر که موانع بسیاری بر سر راه تطهیر خیال وجود دارد، و هجوم رسانه ای سبب سردرگمی انسانها شده است، ضرورت این تطهیر بیش از پیش احساس می شود. بنابراین اهمیت این نوشتار از دو جهت قابل بررسی است؛ اول اهمیت خود موضوع، چون طهارت قوه خیال آثار بسیار بارزی در سعادت دنیوی و اخروی انسان دارد. فصل هجدهم نمط دهم اشارات و تنبیهات شیخ الرئیس باب یازدهم جلد نهم اسفار ملاصدرا^۲ شواهدی بین بر این مدعا هستند. دوم، همانطور که عنوان شد کار علمی پژوهشی بسیار کمی در این خصوص انجام شده است تا حدی که شاید بتوان گفت کاری صورت نگرفته است.

و اما شما خواننده نازنینی که اکنون نگاه زیبا و تشنه ات را بر این سطور دوخته ای، یقین داشته باش با تطهیر خیال، دل نگرانی هایت پایان می یابد و به تمام کمالات که لایقش هستی، نائل می گردی. در انتهای مقدمه،

۱. صدرالدین شیرازی، محمد ابن ابراهیم، الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاعقلیة الاربعة، جلد ۹، صحه ۲۶۲

۲. نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد، شرح الاشارات و التنبیهات، جلد ۳، صحه ۱۳۱۱

۳. صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاعقلیة الاربعة، جلد ۹، صحه ۲۶۲

مجددا یادآوری می شود، عزیزانی که با اصطلاحات فلسفی آشنایی ندارند، نیازی نیست بخش اول کتاب را مطالعه نمایند.

فهرنگ‌های و انستیتوت
موسسه
ظرفیم افکات

بخش اول

کلیات وجودشناسی و معرفت‌شناسی قوه خیال

براساس مبانی رصین و قدیم حکمت متعالیه، قوه خیال تجرد غیر تام یا برزخی دارد. این قوه در صورت تطهیر، به کارکرد بهینه اش؛ برقراری ارتباط صحیح بین حس و عقل، نائل شده و بدین ترتیب آثار و برکات بسیاری نصیب انسان می کند، که ظهور عقل عملی در رفتار و ارتباط با عالم غیب، از اهم آنهاست. لذا در عرفان و حکمت عملی اولین مرحله در سیر و سلوک و سفر باطنی که سخت ترین و مهم ترین مرحله هم بوده، تطهیر خیال است. بنابراین واکاوی دقیق این شأن ادراکی نفس و بررسی علل و اسباب، و آثار و نتایج مترتب بر تطهیر یا عدم تطهیر خیال، مسئله اصلی این مرقومه است.

---

۱. صمدی آملی، داود، شرح مراتب طهارت، جلد ۱، صفحه ۲۷۲

فصل اول

وجود شناسی و معرفت شناسی قوه خیال

تا کنون رویکرد معرفت شناسانه فلاسفه بزرگ اسلامی به قوه خیال کمتر مورد بررسی قرار گرفته است، حال آن که توجه بیشتر به این امر خطیر، گره گشای مسائل بسیار اساسی فلسفه خصوصاً در نفس شناسی، نحوه حصول علم، معاد، انزال وحی و اخبار به غیبت می باشد. در این فصل به وجود شناسی و معرفت شناسی قوه خیال، بویژه در حوزه حکمت سینوی و حکمت صدرایی پرداخته شده و مبانی بحث تطهیر قوه خیال محکم ترمی شود.

دیدگاه افلاطون و ارسطو درباره قوه خیال

افلاطون ادراکات خیالی را انزل مراتب شناخت معرفی می کند و لذا عقیده اش درباره بزرگترین آثار هنری عصر خویش این است که همه شاعران که نخستین آنها هومر است از صور خیالی فضایل و هر چیزی که درباره

آنها می نویسند تقلید می کنند و به حقیقت نائل نمی شوند.^۱ به تعبیری در حوزه فلسفی یونان، افلاطون خیال را در مرتبه اخس احساس و زیبایی ناپایدار در نظر می گیرد. ارسطو خیال را به عنوان یکی از قوای نفس و به نام بنطاسیا معرفی می کند که حفظ و ضبط صور را بر عهده دارد. بر خلاف افلاطون ارسطو ادراک و یادگیری را که از کمالات خیال ناشی می شود امری مطلوب و لذت بخش به حساب می آورد.

دیدگاه فارابی

فارابی نگاهی کارکردگرا به قوه خیال دارد و این کارکردهای اصلی عبارتند از: حفظ مدرکات حسی پس از قطع ارتباط حسی، ترکیب و تفصیل صور و محاکات و تصویرگری. او اعتقادی به تفاوت بین خیال و متخیله ندارد و کار متخیله را که در مباحث نفس شناسی مشاء، تجزیه و ترکیب صور مخزونه خیال است، به خیال نسبت می دهد و اغلب خیال را متخیله یا قوه خیالیه می نامد.^۳

فارابی محاکات امور معقول را تنها راه رسیدن به سعادت می داند که از خلاقیت خیال ناشی می شود که این امر تعبیر دیگری برای تبیین گزاره های وحیانی است. او به نقش تحریکی قوه خیال در اعمال ارادی، علاوه بر نقش معرفت شناختی تأکید ویژه ای دارد و محرک بودن آن را در عموم مردم بیش از تحریک حس و عقل می داند.^۴

۱. مفتونی، نادیا، قراملکی، فرامرز، جایگاه خیال در نظام فلسفی فارابی، مقالات و بررسی ها ۸۳، ۸۳.
۲. نجاتی، محمد، بهشتی، احمد، بررسی برخی پیامدهای رویکرد نوین در حوزه سینوی، صدراپی در معرفت شناسی خیال، معرفت فلسفی، ۳۴، ۳۴.
۳. مفتونی، نادیا، قراملکی، فرامرز، جایگاه خیال، خیال در نظام فلسفی فارابی، مقالات و بررسی ها، ۸۳، ۸۳.
۴. مفتونی، نادیا، خیال مشائی، خیال اشراقی و خلاقیت، خردنامه صدرا، شماره ۵۵